

Agrarianisme og jordbrukets dyder

FORSKNING: Hvordan kan deltagelse i jordbruksaktiviteter lære oss om oss selv og vår avhengighet til naturen? Trine Antonsen skriver om sin ferske doktoravhandling.

Av Trine Antonsen

De siste årene har flere og flere urbane borgere stiftet bekjentskap med alternative former for matproduksjon og jordbruk, slik som andelsgårder, bybønder, nabolagshager, og bondens marked. Mange nordmenn har også en stadig lengsel mot et annet liv enn det urbane, en småbruksdrøm kanskje, selv med alt det innebærer av fysisk arbeid og slit. Seertallene til «Der ingen skulle tru at nokon kunne bu» eller det at «småbruk» er det mest populære søkeordet på Finn.no, tyder i alle fall på dette. Slike trender kan synes å være paradoksale siden mange av oss i dag kan leve veldig komfortable liv uten å måtte streve med å for eksempel produsere råvarer, tilberede måltider og lignende. Vi har i alle fall hatt lite *filosofisk* grunnlag for å forstå og forsvare at det å ha en livsstil som innebærer slike aktiviteter faktisk bidrar til et godt liv, slik mange mener.

Agrarianisme

I min doktoravhandling har jeg jobbet med *agrarianisme*, som er en levende tradisjon i USA, men er langt mindre kjent i Norge. I USA er agrarianisme først og fremst en politisk retning som ser på jordbruket som en primær bærebjelke i samfunnsutviklingen. Thomas Jefferson hevdet som kjent at bønder er de beste borgerne, og mente med dette at bondelivet fostret solidaritet og lojalitet til både lokalsamfunnet og demokratiet. Dette i en grad som industrisamfunnet i Europa ikke gjorde. Det er likevel ikke de politiske aspektene ved agrarianisme som først og fremst har opptatt meg, snarere er det de moral- og miljøfilosofiske sidene ved denne jordbruksorienterte filosofien.

Det som vekket min interesse var at nyere, agrariske bidrag anvender det vi kan gjenkjenne som dydsteoretiske perspektiver i forsøket på å beskrive jordbrukets moralske betydning. Dette er godt synlig i tekstene til forfatteren og bonden Wendell Berry, samt hos filosofene Paul B. Thompson og Kimberly K Smith.¹ Deres (ofte implisitte) bruk av dydsteoretiske begreper og perspektiver inspirerte mitt forsvar av tesen om at både tradisjonelle og nyere, alternative jordbrukspraksiser (relevante aktiviteter defineres i avhandlingen som «agrare praksiser») bidrar til utvikling av viktige dyder knyttet til vårt forhold til naturen og til et godt liv.

Jeg forsvarer altså en dydsteoretisk agrarianisme. For dette formålet er den aristoteliske ideen om at vi mennesker har noen grunnleggende områder, eller *sfærer*, av livet som er nødvendige bestanddeler i et hvert fullstendig menneskeliv sentralt i avhandlingen. I den *Nikomakiske etikk* søkte [Aristoteles](#) å beskrive alle de moralsk relevante områdene av livet, og videre hvilke betingelser som må være tilstede for å nå det høyeste godet: *eudaimonia*. Blant sfærene han anser som å tilhøre ethvert fungerende menneskeliv finner vi for eksempel vårt intellektuelle liv, vår

tilknytning til andre mennesker og vår sårbarhet med hensyn til død og skade.² Dette er forhold ved det å være menneske som berører oss alle i løpet av livet.

Avhengighet av naturen

Aristoteles nevner ikke vår avhengighet til naturen som en slik moralsk relevant sfære, men jeg argumenterer for at den er det, siden vi alle lever av og i naturen. Og det er denne sfæren agrarianisme som en dydsteori først og fremst omhandler. Vår avhengighet av naturen må forståes som en begrensning snarere enn en mulighet. Vi har mulighet til å ha ulike relasjoner til andre mennesker, vi har mulighet til å utvikle vårt intellekt på ulike måter og i ulik grad. Mange av sfærene i livet er muligheter på denne måten (dette ligger som kjent også til grunn for Amartya Sen og [Martha Nussbaums](#) kapabilitetsteori). Vår avhengighet av naturen kan bedre forstås som en begrensning av vår utfoldelse, på lik linje med for eksempel døden, eller vår avhengighet av andre mennesker. Uansett om vi er urbane teknologioptimister, eller romantiske naturelskere så trenger vi naturen for å leve, og vi bruker av naturen for å leve. Det er altså en nødvendig og uunngåelig del av menneskelivet at vi forholder oss til naturen.

Ideen om at menneskelivet har mange slike områder eller sfærer spiller en helt sentral rolle i ideen om det gode liv hos Aristoteles. For det gode liv (*eudaimonia*) er sammensatt av at vi utvikler dyder for alle sfærene.³ Vi kan for eksempel utvikle oss som vennlige og rause i møter med andre mennesker, vi kan håpe å utvikle som kloke, og vi kan være modige med hensyn til vår egen sårbarhet og dødelighet. Jeg argumenterer for at denne forståelsen av hva et godt menneskeliv er må aksepteres og da er det også *nødvendig* å utvikle vår moralske karakter med hensyn til vår avhengighet til naturen for å leve et godt menneskeliv. Det følger også av denne forståelsen at det ikke er en *tilstrekkelig* del av å leve et godt menneskeliv at vi utvikler et godt forhold til naturen. Dette er viktig da min dydsteoretiske posisjon ikke kan gi støtte til en påstand om at bondelivet (hva det nå består i) i det fulle og hele *er* det gode menneskelivet.

Så når jeg mener at agrarianisme best kan la seg forsvare nettopp som en dydsteori, er det som en spesialisert dydsteori. Det vil si at den omhandler en bestemt sfære av våre liv i stedet for å være en generell teori à la Aristoteles' som sikter mot å omhandle hele menneskelivet – dets fullstendighet og betingelsene for å leve godt – som sådan.

Erfaringen av naturen

Så langt har jeg bare omtalt hvorfor vi bør utvikle vårt forhold til naturen, sett fra et moralfilosofisk perspektiv. Vi kan jo selvsagt legge til de enorme naturområdene som i dag ikke lenger kan kalles uberørte eller ville, de enorme gassutslippene bidrar til at klimaet endrer seg, og mangelen på områder for rekreasjon, lek og læring i naturen som mange av verdens urbane borgere opplever. Men, å vise dette har ikke vært et mål for min avhandling. Jeg taler i så måte først og fremst til den menigheten som deler min bekymring for naturen og miljøet. Det som opptar store deler av

avhandlingen er spørsmålet om hva som er de beste måtene å erfare naturen, og utvikle vår moralske karakter med hensyn til dette. Min tese har vært at deltagelse i agrare praksiser bidrar på en unik måte og jeg vil bruke resten av teksten på å utdype dette:

En viktig kontrast mellom agrarianisme som et bidrag til miljøfilosofi og mange andre bidrag til miljøfilosofi er at agrarianisme ser på de agrare praksisene, altså det å dyrke landskapet og de tilhørende arbeidsoppgaver som den ideelle plassen for å lære oss om vår avhengighet av naturen. Dette står i kontrast til den villmarka vi kanskje først og fremst ser for oss når vi snakker om 'natur' i miljøfilosofien.

LES OGSÅ: [En naturlig disponert miljøfilosofi](#)

Friluftslivets begrensninger

Mange miljøfilosofer deler holdningen at erfaring av natur er viktig for å forbedre vårt forhold til naturen. Det er et poeng jeg fullt ut støtter. I avhandlingen diskuterer jeg bidrag som [Arne Næss'](#) økofilosofi og Arne Johan Vetlesens nyere bidrag til miljøfilosofien.⁴ Men hva slags ting eller egenskaper, og hva slags landskap eller natur bør vi oppsøke for å erfare naturen? I dag er villmarka i stor grad utryddet eller i ferd med å utryddes de fleste steder på kloden, men hvis vi holder oss i Norge så står friluftstradisjonen sterkt. Og de fleste (vi kan kanskje si alle) nordmenn har skog eller fjell eller hav i umiddelbar nærhet, og mange søker til naturen i helg og ferie. Selv fra de mest urbane strøk i Oslo er man kun en t-banetur unna marka.

Men de opplevelsene slike turer innebærer knytter oss kanskje ikke i så sterk grad til naturen som vi kan like å tro.

For både nærturer i bymarka og ekstremturer til fjerne fjelltopper eller islagte øder er noe vi oppsøker, ikke av nødvendighet, men mer eller mindre tilfeldig og frivillig. Vi kan la være å gå den planlagte turen til skihytta dersom regnet har overtatt for snøen, vi kan snu på vei ut med båten når havtåka legger seg, og vi kan holde oss innendørs på de mest ufysiske høstdager.

Deltagelse i agrare praksiser – om det så er å være småbruker med dyr og grønnsakshage eller om vi bare dyrker i en pallekarm på fortauet – er mer forpliktende, regulært og mer rutinepreget. Hvis du unnlater å vanne i kjøkkenhagen fordi varmen gir deg lyst til å gå på stranda i stedet, dag etter dag i hele juli, ja, da opplever du at kjøkkenhagen tørker ut og plantene dine dør. Det vil altså i en annen grad enn friluftaktiviteter påvirke livene våre, dag for dag, fordi det innebærer at det er mange ting vi bare må gjøre for å videreføre eller gjennomføre praksisen. Dette kan dermed også danne grunnlag for habituering, for å følge Aristoteles' teori om hvordan vi utvikler dyder.

I tillegg er det vesentlig at slike praksiser (som i tradisjonelt jordbruk) er sterkt knyttet til naturens egenskaper, slik som sesonger, lys og mørke, nedbør og solskinn. Ved å måtte forholde oss til dette kan vi lære om naturens ukontrollerbarhet, og vår egen sårbarhet i møte med denne. Dette lærer oss noe viktig om oss selv, det vil si, det lærer oss om vår avhengighet av naturen.

Naturens instrumentelle verdi

Påstanden om at den beste og ideelle måten å utvikle et godt forhold til naturen er ved å delta i agrare praksiser er nok den mest kontroversielle delen av min avhandling.

Det er kontroversielt fordi i miljøetikken de siste tiårene har det rast debatter om antroposentrisme, altså menneskesentrerte teorier, og hvorvidt naturen har *iboende* verdi eller egenverdi, det vil si, hvorvidt den har verdi løsrevet fra den verdien den har for mennesket. Det vil ikke være noen overdrivelse å si at det er disse verdidebattene som har dominert fagfeltet. Mitt standpunkt er at uavhengig av om naturen har iboende verdi eller ikke, så må vi (som miljøfilosofer) i større grad fokusere på naturens instrumentelle verdi. Siden vi ikke kan unngå å bruke naturen – den er jo en nødvendig forutsetning for våre liv – bør vi ikke idealisere den ubrukte og uberørte naturen i en slik grad at (all) menneskelig aktivitet blir en trussel mot naturen. I stedet kan vår bruk av den være en inngang til å få et bedre forhold til naturen, et sted der vi innser vår avhengighet og sårbarhet, og kan bruke den bedre. Agrare praksiser er ideelle i så måte.

Agrarianisme som en (miljø)etisk teori kan dermed oppsummeres som å forsvare at deltagelse i agrare praksiser bidrar til mer enn jordbrukets primære mål om å fremskaffe føde.

Deltagelse i slike praksiser bidrar også til at vi utvikler vår moralske karakter og dermed forbedrer vårt forhold til naturen og bidrar til et godt liv. Den dydsteoretiske varianten av agrarianisme jeg har utarbeidet evner dermed å forklare og forsvare mange av de «agrare» trendene vi ser i dag og at disse aktivitetene bidrar til at vi lever bedre.

LES OGSÅ: [Intellektual motstand mot naturfornektelsen](#) • [– Vi er avhengige av naturen](#)

Noter

¹ Thompson, P.B. 2010 *The Agrarian Vision: Sustainability and Environmental Ethics*, Lexington, KY: The University Press of Kentucky.; Smith, K.K. 2003 *Wendell Berry and the Agrarian Tradition*, Lawrence, Kansas: University Press of Kansas; Berry, W. 1977 (1996) *The Unsettling of America: Culture and Agriculture*, San Francisco, CA: Sierra Book Club, 3rd ed.; Berry, W. 1981 *The Gift of Good Land*, New York: North Point Press.

² Aristoteles, Aristotle *Nicomachean Ethics*, Barnes, J. (ed.) 1984 *The Complete Works of Aristotle: Volume 12*, Princeton, NJ: Princeton University Press. Bok 2. Kap. 7; Nussbaum, M.C. 1988 “Non-relative Virtues: An Aristotelian Approach”, *Midwest Studies in Philosophy*, XIII.; Nussbaum, M.C. 1992 “Human Functioning and Social Justice: In Defence of Aristotelian Essentialism”, *Political Theory*, Vol. 20 No. 2 202-246. Sage Publications.

³

Urmson, J.O. 1988 *Aristotle's Ethics*, Oxford, UK: Basil Blackwell, Kap. 1.

⁴ Næss, A. 1973 "The shallow and the deep, Long-Range Ecology Movement: A Summary", *Inquiry*.16: 1, pp. 95-100; Næss, A. 1976 *Økologi, Samfunn og Livsstil*, Oslo: Universitetsforlaget; Vetlesen, A.J. 2012 "Technology, Nature and Ethics", Bhaskar, R. et al (eds.) *Ecophilosophy in a Worlds of Crisis*, Oxon: Routledge; Vetlesen, A.J 2015 *The Denial of Nature: Environmental Philosophy in the era of Global Capitalism*, Oxon: Routledge.